

1. Introducció.

En desembre de 2016 vam organitzar a El Villar la *III Jornada dels Altres parlars valencians*. L'event va ser aprofitat per a formalitzar poques setmanes després un grup de comarcans serrans per a l'estudi del xurro serrà. Estàvem a finals del 2017 i va ser integrat –en un principi– per unes divuit persones: Fernando Martín Polo (Titaguas), José Tomás Varea (Tuéjar), Robert Rubio (Chelva), José Manuel Pérez (Osset, Andilla), Josep Antoni Moyá, Julián Espada Rodríguez i Miriam Civera (Alcublas), José Vicente Martínez Perona (Pedralba), Nieves Fabuel i Vicente Sebastián (Chulilla), Susana Llovera (Benagéber), Alfonso Polo (Loriguilla), Vicente Cortés (Higueruelas), Enrique Zamora (Gestálgar), Tomás Cervera (Sot de Chera) i César Salvo, Toni Porta, Sandra Mínguez i Fernando Montero (El Villar); a més de Santiago Vicente (Llíria), que aleshores era professor al I.E.S. La Serrania d'El Villar. Si ben és cert que el grup poc a poc va anar desunflant-se i començà a desfer-se definitivament quan començà la pandèmia de la Covid-19 (març 2020).

A la primera convocatòria de reunió vam prendre els següent acord: *“La creación de un grupo de estudio del churro en La Serranía. El grupo no necesitará formalizarse desde el punto de vista legal dado que estaremos bajo el paraguas del Centro de Estudios La Serranía. Sin demasiadas deliberaciones, y entre las propuestas vertidas se aceptó finalmente la de José Tomás Varea. Así pues nos llamaremos **Chunta Churra** y nos reuniremos -formalmente convocados- trimestralmente, el primer sábado de los meses de Marzo, Junio, Septiembre y Diciembre. Principalmente nos dedicaremos al ALChLS, pero también a la recogida de vocablos churros y fraseología serrana, a la corrección toponímica en la cartografía comarcal y además, elaborando propuestas para la defensa, conservación y difusión del habla churra serrana, como por ejemplo, instituir un Día Comarcal del Habla Churra con propuestas a los ayuntamientos comarcanos para celebrarlo en su localidad”*.

Així doncs, vam anar treballant i arreglant –sobre tot– materials per tractar d'acabar l'ALXLS. Inestimables les aportacions de Toni Porta sobre varis pobles serrans i de Fernando Martín Polo sobre el vocabulari de Titaguas. Amb tot vam arribar a 2020 amb un quadre prou acabat, encara que es van quedar quatre poblacions per materialitzar l'Atles complet dels pobles que componen la comarca de La Serrania.

Aquestes quatre poblacions són Andilla, Benagéber, Calles i Losa del Obispo; i dells, hem de dir primer que Andilla (amb les aldees de La Pobleta, Osset i Artaix), per la seua recòndita situació geogràfica entre Terol i Castelló, a penes va tindre influència del valencià, no així en l'aldea d'Osset, molt a prop i comunicada amb Alcublas i El Villar; dels altres tres pobles dir que tenen menys de 500 habs., i que Benagéber i Calles van pertànyer al Vescomtat de Xelva fins al segle XIX, i Losa del Obispo a la Baronia de Xulella fins al segle XVIII. No obstant, a Benagéber trobaríem trets pareguts als de Xelva i Tuexa, i tanmateix els trets de Losa tindríem relació amb els de Xulella i El Villar.

2. *El habla del Villar del Arzobispo y su comarca: base de l'ALXLS.*

En la primera fase vam contemplar el treball de Llatas Burgos a la seua obra insigne sobre dialectologia xurra i serrana, on comparava els vocables trets en la parla vilarenca amb les diverses formes utilitzades en sis poblacions de la nostra comarca: Alcublas, Chelva, Chulilla, Domeño¹, Gestalgar y La Yesa. Ara presentem un total de 16 pobles dels 20 que en va tindre la comarca a començaments del segle XX (encara que als anys 60 del segle passat dos ens van eixir per passar-se a la comarca veïna de la Plana de Requena-Utiel: Sinarcas i Chera); ja aleshores formàvem part de l'Espanya vaciada. Destacar que, fins i tot, als últims temps i amb la pandèmia, hem anat continuant en la tasca fins arribar a hui en dia, principis de 2022. També, recordar i agrair aquells que més han pogut col·laborar, Alfonso Polo (Loriguilla), Pedro Pablo Cánoves (Bugarra), Vicente Cortés (Higueruelas), Fernando Martín Polo (Titaguas; un record fins al cel per tal com vam morir a meitat de maig passat), José Manuel Pérez (Osset, Andilla) i José Tomás Varea (Tuéjar). Afegir que al mes de març de 2022 vaig fer l'entrega del quadre ALXLS als companys J. Tomás Varea i a Nieves Fabuel (Chulilla), per tal que l'acabaren ells, pel fet que les meues circumstàncies personals me impedié finalitzar-lo presentar-lo en aquesta Jornada. Una cridada telefònica del professor Emili Casanova a finals de maig em va fer reconsiderar i convèncer-me d'aconseguir-lo; moltes gràcies professor Casanova.

¹ Estem referint-nos al Domeño antic, situat en la confluència dels rius Túria i Tuéjar-Chelva, al cor de la comarca de La Serrania, i no al modern municipi construït en terrenys de la comarca del Camp de Túria, junt a la Autovia d'Ademús CV-35.

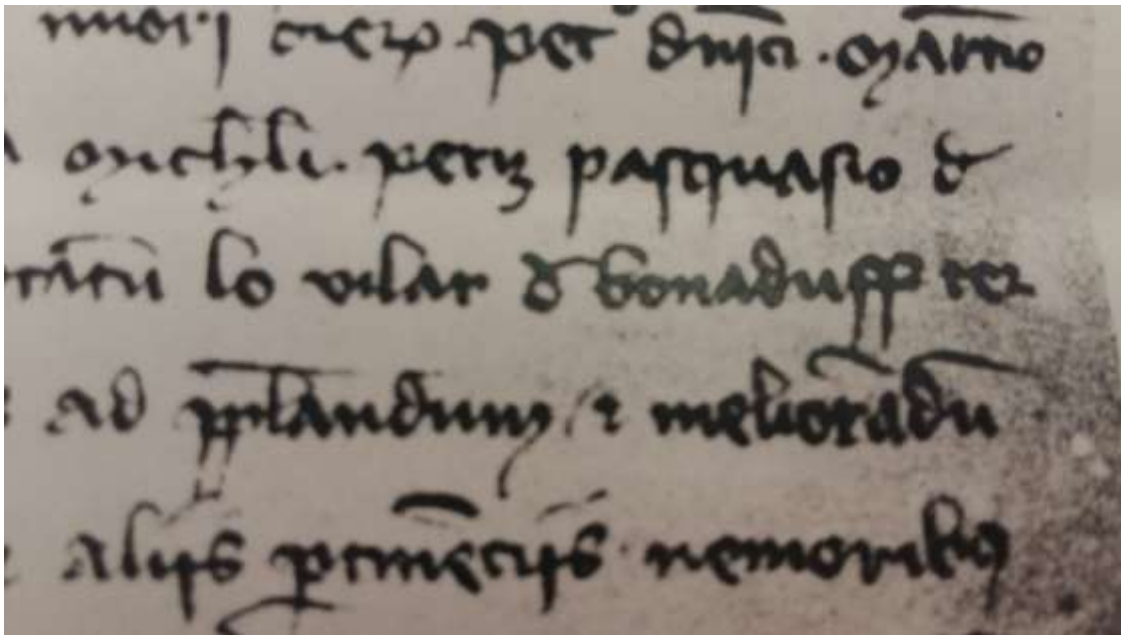
Recordem que a la primera entrega de l'ALXLS (SALVO, 2014) treballarem, de les més de 5.000 entrades que conté el vocabulari vilarenc, sobre 770 vocables, dels quals uns 700 eren plenament valencians. I ara ho sabem segur, presenten correspondències amb altres, no sols d'algú del sis pobles de partida sinó del conjunt de poblacions comarcanes, la majoria de vegades pràcticament iguals, encara que hi ha significatius casos de variants lingüístiques molt interessants. Destacar així mateix que, front al caràcter més singular de la parla villarenca, els vocables plenament valencians els trobem principalment a les poblacions d'Alcublas, Bugarra, Chelva, Chulilla, Domeño, Gestalgar, Higuieruelas i Loriguilla: fixem-nos que estan el sis del principi més els dos últims ressenyats ara; mentre que la menor incidència es dona a Aras de los Olmos, Sot de Chera i Tuéjar; hem de tindre en compte que Aras i Sot són pobles perifèrics.

Al present treball veurem com les tres isoglosses importants assenyalades en l'article anterior (SALVO, 2014), se desdibuixen un xic al contrastar ara les setze poblacions esmentades; no obstant això, ens recolzem en la idea que el poble-focus és històricament El Villar², per trobar-se en una cruïlla de camins seculars: l'antic camí d'Aragó cap al nord i el no més antic de Castella cap a l'oest; ara tenim, per un costat l'actual CV-35 (València-Ademús) i d'altre la CV-395 (Requena-Sogorb) que configuren les isoglosses principals, com havien establert a la primera entrega de l'ALXLS.

Des de fa uns anys sabem que la carta-pobla de 5 de març de 1323 (en el còmput actual seria 1324), es donada pel bisbe de València, Remón Despont per a quinze cristians vells² per repoblar un lloc anomenat "**Lo Vilar de Benaduf**", una toponímia primerenca de l'era cristiana: un fet crucial, a més, per entendre que el valencià va ser la llengua mare al Villar³ des del segle XIV fins als segles XVI-XVII, quan la castellànitació es va estendre prou ràpidament, precisament i de manera paral·lela a la vinguda de gents basques, navarreses, castellanès i andaluses. Així i tot, les dues isoglosses: la de nord a sud, de La Yesa fins a Chulilla i Gestalgar (ara incloent a Sot de Chera i Pedralba), i la de l'Est a l'Oest, d'Alcublas cap a Domeño i Chelva (ara incloem a Loriguilla, Tuéjar i Titaguas) es mantenen i més reforçades ara.

² Recordar (SALVO 2000) que dels quinze cristians vells, dos són menors d'edat ("*minore deorum*") i per tant estem parlant de tretze llinatges, dels quals considerem onze de procedència catalano-aragonesa.

³ Hem de tindre en compte les paraules de José Giner quan afirma que la palatalització del topònim és producte de la parla aragonesa.

Fragment de la carta-pobla, on pot llegir-se el nom cristià del poble. Foto: César Salvo)

Si en la primera comptàvem amb set pobles de confluència amb el lèxic vilarenc (LLATAS, 1959) ara hem treballat amb 16 pobles, i ens han faltat quatre com ja hem dit. En la primera entrega de l'ALXLS vam establir 122 vocables que confluen amb el vocable villarenc, que ara es mantenen, essent la població de Bugarra la que més variants presenta. Ara hem treballat amb 459 vocables amb trets significatius, com són la transformació de la paraula original valenciana, les variants i els pobles i la incidència d'expansió per la comarca.

3. Paraules emprades a més del 50% de l'ambit serrà.

Les abreviatures dels poble serrans utilitzades al present treball i en el següent quadre són: **Alc.** (Alcublas), **Alp.** (Alpuente), **And.** (Andilla), **Ara** (Aras de los Olmos), **Ben.** (Benagéber), **Bug.** (Bugarra), **Che.** (Chelva), **Chulilla (Chu.)**, **Dom.** (Domeño), **Ges.** (Gestalgar), **Hig.** (Higueruelas), **Lor.** (Loriguilla), **Los.** (Losa del Obispo), **Ped.** (Pedralba), **Sot.** (Sot de Chera), **Tit.** (Titaguas), **Tué.** (Tuéjar) i **LYe** (La Yesa).

Dir que Domeño i Loriguilla, que van desaparèixer per efecte de l'embassament de Loriguilla s'establiren a la comarca del Camp de Túria, les hem inclòs a l'estudi per tal com els antics pobladors, encara conserven els trets lingüístics del xurro serrà. Una comarca que va configurar-se amb 20 poblacions fins al segle XX que pertanyien al

Vescomtat de Xelva (Benagéber, Chelva, Calles, Domeño i Tuéjar; a més de Higuieruelas que es va desmembrar de Domeño), el *Realengo d'Alpont* (Alpuente, Aras de los Olmos, Titaguas i La Yesa), la *Baronia de Xulella* (Chulilla, Losa del Obispo i Villar del Arzobispo), la *Baronia de Bugarra-Pedralba*, la *Baronia de Sot* (Sot i Chera), la *Baronia de Gestalgar* i la *Baronia d'Andilla*, a més de la *Cartoixa de Vall de Crist* (Alcublas).

Per últim, dir que els vocables assenyalats en color gris són inferiors al 50% , però significatius.

(*) indica que és tracta d'una paraula autòctona

PARAULA PURA	PARAULA TRANSFORMADA	VARIANT	POBLES /18
AGROR		Agrar (Tit.)	9
	ALIFAQUE		12
ALLACRÁN		Alacrán (Bug. I Lor.) Allacrá (Ped., Sot. i Tué.)	14
AMERAR			13
AMPRAR			14
APEGALOSA			14
	ARGUELLÁU	Arguellao (Bug. I Lor.) Arguellado (Tit.)	14
ARRITRANCA		Arretranca (Lor., Ped., Sot., i Tué.)	13
	ASPRO		14
BADALLAR			14
BAJOCA			14
	BOLCHACA		14
	BECÁ		14
BARSA			
BOLLETA		Boleta (Che. Ped., Sot i Tué.)	8
	BOÑO		112
BORINOT			

BRULLO		Grullo (Ges.)	
	BUDILLO		11
BUTO		Bute (Che., Dom. I Ges.) Butarro (Chu.) Botoni (Tit.)	11
	CALBOTE	Calbozote (Ara.)	
CAGARNERA		Cabenera (Che.)	13
	CALBOTE	Calbizote (Ara.)	14
	CANARIA (Dacsa)	Daza (Bug. i Tit.)	9
	CAPUSETE	Capucete (Ara., Lor., i Tit.) Capuzón (Hig.) Calpucete (Ben., Bug. I Tit.)	13
CARAMULL		Caramul (Che. i Dom.) A caramul (Tit.)	13
	CARASERO	Caracero (Bug.) Caretero (Dom.)	
	CARCHOFA		13
	CARRERÓN	Carrerónico (Bug.)	9
	CASULLO	Casica (Che., Chu. I Dom.)	5
CLARISIA		Claricia (Bug. i Hig.)	8
	CLAVILLAR	Crevillar (Che. i Lor.)	8
CLOSAR		Aclosar (Bug.)	8
	CONA	Corna (Hig.)	9
CORBELLA			14
	CORBELLOTE	Corbellón (Alp.) Corbillote (Ges.)	11
CORCA			14
CORFA		Colfa (Che.)	13
	CORRECHER	Corredor (Lor.)	13
	CHUFLIDO	Chufilit (Ped., Sot. I Tué.)	10
	DESEMPELLOCASE	Desempellugase (Bug.)	9

		Desempellogase (Dom.) Desempellogarse (Hig.)	
	DESFARGALÁU	Eafargalao (Bug.) Desfargalao (Lor.)	9
	DISPERTÁ	Despertá (Alp., Bug., Hig, i Lor.)	
	DONSAINA	Donzaina (Alp. i Bug.)	8
	DURULLÓN	Durillón (Alp., Bug. i Ges.)	6
EMBOLICAR			12
	EMBOLIQUE	Bolique (Alp. i Bug.)	
EMBRUTAR			7
EMPASTRAR			7
ENDEVINALLA			11
	ENDORMISCASE	Endormiscarse (Hig. i Tit.)	13
ENSOFRAR		Enzufrar (Alp. i Bug.) Sofrar (Tit.)	7
ENTECCOSO		Entecao (Lor. I Tit.)	11
	ENTURRUFASE	Aturrufiase (Alp. i Bug.) Enturrufarse (Hig. i Tit.)	12
ESBOTIFARRAR			12
	ESCAGARRUTIASE	Escagarruciarse (Alp., Bug., Hig. i Tit.)	11
	ESCARFOLLAR	Espellofar (Alp. i Bug.)	12
ESCLAFAR			
	ESCLAFIDO		
ESCOSCAR			
	ESCOPINÁ	Escopiñeta (Alc., Chu. I Tué.) Escupiñá (Alp. Bug. i Hig.) Escupiñeta (Alc. I Chu.) Escupiñazo (Lor.)	13
ESCLAFAR			14

	ESCLAFIDO	Esclafío (Lor.) Clafit (Ped.)	14
ESCORREDOR			10
	ESCORRÍN	Escurrín (Ara., Dom. I Lor.)	13
ESCOSCAR		Escorcar (Ara.)	13
	ESFARGALÁU	Desfargalao (Alp. i Bug.)	12
ESGUITAR		Esquitar (Alc.)	7
	ESMORRILLAR	Esmorrellar (Alp. i Bug.)	10
ESPARAJISMO*		Parajismo (Che. i Dom.)	13
	ESTRUELDES	Estraudes (Alc.) Traudes (Ara. I Dom.) Estrauces (Hig.)	5
ESTUFIDO			9
FALAGUERA			11
FALCAR			15
FALLA			8
FALLANCA			7
FARGA			13
	FARTÓN		13
FARTAR			13
	FICASIO	Ficacio (Alp. i Bug.)	7
	FLAMERÁ		12
	FLOQUE	Floc (Ped.) Fleque (Chu., Dom., Sot. I Tué)	11
	FORCACHET	Forcaset (Alp., Bug. i Ges.)	12
	FORCAL	Forcat (Alp., Bug., Ges. I Ped.)	17
	GAIRÓN (de)	Gaidó (de) (Alc.) Gaidón (de) (Hig.)	9
	GALDRUFO	Galdufa (Tit.)	6

GALTA			12
	GALTÁ		15
	GAMELLÓ	Gamella (Tit.) Gamellón (Lor.)	
	GARBILLOTE	Garguillote (Alc., Ges. I Hig.)	8
	GARBÓN	Garba (Alp. i Bug.)	
GARBONERA		Garbera (Alp. i Bug.)	9
GARROFERA			
	GARSIÁU	Garseáo (Che., Chu., Hig., Sot. I Tué.)	8
GEMECAR			12
GLOPÁ			11
	GOBANILLA	Bobanilla (Alp. i Bug.)	14
GRANDÀRIA			13
	GREJ		9
	GRELLES	Grellas (Ped.)	11
	GROMERA	Bromera (Che. i Lor.)	7
	GUALA	Gualda (Tit.)	
GUARNAR*		Gasnar (Alc.) Guasnar (Hig. y LYe)	6
GUIRIGALL		Guirigal (Lor.) Gurigay (Tit.)	12
	HARTISO	Hartarizo (Alp. i Che.)	10
	HIERBASANA	Guierbasana (Alp. i Bug.) Yerbasana (Tit.)	
HOSCUNOSCO*		Entrehosco (Alc.) Hosconosco (Chu, sot. I Tué.)	12
	INORAR	Iñorar (Ges.)	
JASCO			14
	JETA		12
JOVENALLA			9

	LADRIOLA		11
	LADRONISIO		12
	LAMINERO		10
	LEGONA	Legón (Alp. i Bug.)	12
	LIDONERO	Lionero (Alp. i Bug.) Ligonero (Dom. i Hig.)	13
	LIMERO	Llumero (Alp., Bug. i Dom.) Yemero (Hig.) Yimero (Alc.)	7
	LISAGA	Lizaga (Hig. i Tit.)	10
	LISÓN	Lizón (Alp., Bug., Hig. i Lor.)	12
	LUSIAR	Luciar (Alp., Bug. i Hig.) Lislar (Tit.)	12
LLANDA			10
LLANTERNER		Lanterner	9
LLATA			13
LLAVOR		Labor (Alp. i Bug.) Lavor (Che., Dom. i Lor.)	10
LLAVORETA		Laboretas (Alp. i Bug.) Lavoreta (Che. i Dom.)	13
LLEBRE			11
LLESCA		Yesca (Tit.)	12
LLETEROLA		Letero Leterola (Alc., Dom. i Lor.)	12
	LLOCÁ		12
MAGAÑA		Lagaña (Alp. i Bug.)	6
MALAGANA			13
MALCORAR			13
MALAFATANERIA			14
MANDRIA			11
MANDUCA			12

	MANGRANA		15
MARDANO			13
	MARRAJA		11
MASCARAR			14
	MATACABRA		14
MELIS		Méliz (Alp. i Bug.)	11
MELSA			14
MELSUDO			11
MENCHUSA		Menchuza (Alp. i Bug.)	7
	MENUDENSIAS		12
MIDA			14
	MISCLETE		9
MOCADOR		Moquero (Alp. i Bug.)	12
MIDA			14
MONDONGUILLA		Mandonguilla (Alp. i Bug.)	11
MOSTÍN*			9
	MOSTOSO		13
	MUNSO	Minso (Alp. i Bug.) Moixo (Hig.)	8
	MUSIAMA	Gusama (Alc. I Dom.) Musama (Che. i Ges.)	5
MUSOL			5
	MUSTELDA	Mustela (Alc.) Mostelda (Alp., Bug., Chu.,Sot i Tué.)	12
MUT			13
	NASENSIA	Nacencia (Alp. i Bug.)	9
OLIVERAL			13
ONZAL		Lonsal (Alc.) Onzal (Hig.) Unsal (Lor.)	12

	ORAGE	Oraje (Tit.)	14
	PALPONES (a)	Palpón (a) (Alp. i Bug.)	9
PANSA			15
	PANSIDO	Pansío (Alp., Bug. i Lor.)	13
PASTURAR		Pastorar (Alc.)	11
PEBRE		Pebrellón (Ges.)	10
PEDRAPIQUER		Pedrapiquero (Ges.)	9
	PERDIGACHO		15
	PÉRDUGA	Perdua (Alp., Bug. i Che.)	9
	PEROLÁ		10
PETORRO		Pitorro (i Lor.)	8
PICA			11
PICOLA			13
	PICHER		12
PILOTA			12
	PIÑÓN	Piñol (Alc., Alp., Bug. i Ped.)	13
PIRRE		Pirri (Alp., Bug. i Ges.) Pirrirro (Dom.)	10
PIULAR			14
	PLANTÁU	Plantao (Lor.)	10
PLORAMIQUES			3
POREGUITA			10
	PORRETÓN		14
	PREPALO	Perpal (Alp., Bug., Dom., Ges. I Ped.) Perpalo (Chu., Sot. I Tué.)	12
	PRIMERENCO	Primerizo (Tit.)	11
	PRO		10
PRUNA			10
	PRUNIAR	Purnear (Che.)	10
PUDOR			12

	PUGAL	Pual (Alc., Dom. i Ges.)	13
	PUGAR		9
	PULPUT	Pelput (Alc., Alp. i Bug.)	12
	PULSE		14
	PUNCHÓ	Punchón (Alp., Bug., Lor. i Ped.) Puncha (Tit.)	13
	PUNTERO		13
	PUNTETA (de)		9
	QUEBRASA	Quebraza (Alp., Bug. i Hig.) Crebraza (Che.)	13
	QUEJÓN		16
	QUIJALÁ	Quijal (Lor. i Ped.)	15
	QUINSETE	Quincete (Alp.)	
	RAMUCHA		12
	RASTRONES (a)	Arrastrones (Lor.)	11
	RATA-PENA	Rata-pelá (Che.) Rata-penata (Alp. i Bug.)	11
RATERA		Gatera (Tit.)	14
REBAILAR			10
REBOLICAR			12
	REBOMBORIO		12
	REBOSTE	Rebostre (Alp. i Bug.)	11
	REBROTÍN		
	REBUCH	Rabuch (Alp., Bug. i Che.) Rebuj (Tit.)	12
RECLISA		Reclija (Alp., Bug. i Hig.) Recliza (Lor. i Tit.)	8
	RECLAS (a)		14
	REFILLOLAR	Refiñolar (Alp. i Bug.) Refirolar (Ges.)	7

REGIRAR			12
REGLE			12
REGLOTAR			15
	REGLOTE	Regloter (Tit.)	14
	REGUIÑ	Reguiño . (Ara. i Dom.)	10
	REMICHÓN	Remenchón (Ges.)	11
	REPLEGA	Replegá (Tit.)	15
	REPLEGAR	Arreplegar (Che., Lor i Tit.)	16
	RESÉS	Reser (Chu., Sot. i Tué.) Recés (Hig. i Lor.)	14
	RETIRÁ		11
REVENIR			12
	REVIEJIDO	Revejido (Alp., Bug., Dom. i Ges.) Revejío (Lor.) Revejizo (Che.)	9
	RISCLA	Risclo (Alp. i Bug.) Risca (Lor.)	9
	ROBATORIO		9
	ROBELLAR		13
	ROBELLÁU	Robellao (Alp., Bug. i Lor.) Robellado (Tit.)	12
ROCHA			16
	RODADEO	Ruedadedo (Alp. i Bug.) Rodadedo (Hig.)	14
	RODALÁ		10
	RODERO		13
	ROGLE	Rolde (Alp., Bug. i Ara.)	13
	ROJIÑOL	Resiñol (Che.) Rojinol (Chu., Ges., Sot i Tué.)	8

ROLLO			11
	ROÑERÍA		11
	ROÑOSA		12
	ROSIGADURA		8
ROSIGÓ			
ROSQUILLETA		Rosquilletica (Alp. i Bug.)	13
RULDA*		Trompa (Alp. i Bug.)	6
RULLO		Rulo (Tit.)	12
SAFA		Zafa (Alp. i Bug.)	10
SAGATO*		Fogata (Hig.)	10
	SALEFA	Chalefa (Dom.)	3
	SARGANTANA		12
SARIA		Sarria (Alp. i Bug.)	10
SARGANTANA		Jargantana (Alc.) Sangrentana (Alp., Bug. i Ges.) Cergantana (Ped., Sot. I Tué)	14
	SEGALLA	Ceguillosco (Dom.)	4
SEMASE			12
	SEMO		12
	SEQUITO	Sequico	9
	SÉRCOL	Cércol (Alp. i Bug.)	10
	SINAGUAS		13
	SÍNDREA	Cíndria (Alp., Bug., Hig. i Tit.)	14
	SINGLO	Cinglo (Alp., Bug., Hig., Lor. i Tit.)	13
	SOCARRÍN	Socarrao (Tit.)	13
SOFRA		Sofre (Lor.) Zofra (Alp. i Bug.) Zofre (Tit.)	11
	SOLAGE		13

	SORREJ	Sorrech (Alp. i Bug.) Forrez (Dom. i Lor.)	9
	SULSIDA	Salsida (Tit.) Sulsia (Alp., Bug., Ges. i Lor.) Sunsida (Dom. i Hig.)	12
TACA			17
	TANIMENTRES	Tanimientras (Alp. i Bug.)	8
TARÚS		Talús (Hig.)	8
	TASCÓN		10
TEDA			15
	TELO		10
	TENDERO		14
TERREROLA			13
	TIFEL		9
TIRERA		Tilera (Alp. i Bug.)	10
	TITO		16
	TOSUDERIA	Tozudería (Alp., Bug. i Hig.)	11
	TRACALEO		10
	TRACALEAR	Tracalar (Ges.) Trasquilar (Tit.) Triquilitiar (Lor.)	11
	TRAGALLÁ		10
TRAITA		Taita (Alp., Bug. i Ges.)	5
	TRAJULLA		7
	TRAUQUE	Trueque (Tit.)	11
	TREMOLADERA	Temblaera (Alp. i Bug.) Tembladera (Hig. i Lor.)	10
	TUFARRINA	Tufarrera (Alp. i Bug.) Chafarrina (Ges.) Chufarrina (Lor.)	9
	TURRAT	Torrao (Alp., Bug. i Lor.) Turrao (Hig.) Turrao (Lor.)	15

		Turrado (Tit.)	
	TURRÓS	Turroz (Alp., Bug. i Lor.)	9
	VADÁU	Védau (Dom. i Ges.) Vadao (Lor.)	8

CONCLUSIONS

Quan al Villar, la finalització del participi és comunament en “AU”, la resta de la comarca la fa en “AO”: p.e. **Barandau** > **Barandao**.

Que els següents vocables són un clar exemple de l’extensió geogràfica: **Endevinnalla** (Alpuente, Bugarra, Chulilla, Domeño, Higuieruelas, Loriguilla, Pedralba, Sot de Chera, Tuéjar, el Villar i la Yesa), **Escarfollar** (Alpuente, Bugarra, Chulilla, Domeño, Gestalgar, Higuieruelas, Loriguilla, Sot de Chera, Tuéjar, Titaguas, el Villar i la Yesa), **Esclafar** està molt estès per tota la comarca, **Forcal** (*Forcat*) està en tota la comarca, **Llebre** (Alcublas, Alpuente, Bugarra, Chulilla, Gestalgar, Higuieruelas, Sot de Chera, Tuéjar, el Villar i la Yesa), **Mangrana** (en tots els pobles menys a Aras de los Olmos), **Prepalo** (*Perpal*), se diu igual que en valencià a Alpuente, Bugarra, Sot de Chera i Gestalgar, **Mida**, no se coneix a Aras de los Olmos i a Pedralba, **Mostín*** és una paraula autòctona (Alcublas, Chelva, Chulilla, Domeño, Gestalgar, Loriguilla, Sot de Chera, Tuéjar i el Villar), **Oliveral**, no s’utilitza en Aras de los Olmos, Higuieruelas i Pedralba, **Pansa**, no s’utilitza en Pedralba, quan l’ús es dona en tota la comarca, **Ploramiques**, sols s’utilitza a Gestalgar, Pedralba i el Villar, **Pulse**, està a quasi tota la comarca a excepció d’Aras de los Olmos i Pedralba, **Reglotar** (tota la comarca a excepció de Pedralba), **Taca**, (excepte d’Aras de los Olmos i Domeño) i **Tito** (Titot) està a tota la comarca excepte a Titaguas. És precisament a este últim poble on, encara que manté unes poques paraules valencianes, és el poble més castellanitzat de la comarca.

Que hi ha una confluència de algunes variants entre Alpuente i Bugarra que resulten molt curioses, per tal com són poblacions que estan molt separades geogràficament i haver estat dins un territori històricament diferent (la primera va ser la capital del **Realengo de Alpuente** i la segona va pertànyer a la **Baronia de Bugarra-Pedralba**): *espellofar* (escarfollar), *legón* (legona), *méliz* (melis), *menchuza* (menchusa), *mocador*, *temblaera*, *tufarrera* (tufarina)..., són alguns exemples destacats.

I, per úlim, dir que de les 459 vocables d’El Villar tenim una confluència de termes en la següent estadística:

MUNICIPI	TERMES	%
BUGARRA	450	98
CHULILLA	445	97
GESTALGAR	436	95
LORIGUILLA	425	92,4
ALCUBLAS	424	92
DOMEÑO	417	91
HIGUERUELAS	394	86
TUÉJAR	349	76
SOT DE CHERA	343	75
CHELVA	262	57
LA YESA	172	47,5
TITAGUAS	160	35
PEDRALBA	77	17
ARAS de los OLMOS	38	8
ALPUENTE	23	5

Així doncs tenim nou pobles amb més del 75% de termes confluents que es troben tots a la primera isoglossa, la que va de nord a sud. I és molt patent que la vila d'Alpont sia la de menor confluència del valencià a la seua parla, amb sols un 5% i 23 termes confluents. Amb la qual cosa, es reafirmem en la tesi expressada en les III Jornades dels altres parlars valencians, celebrades al Villar en 2014, d'una parla xurra a la comarca de La Serrania de base clarament valenciana-aragonesa amb una castellanització tardana que va durar fins la primera meitat del segle XX.

César Salvo

Archivo Vicente Llatas Burgos
Cronista Oficial de Villar del Arzobispo
salvoesar@hotmail.com

4. Apèndix Bibliogràfic

- Giner, J. “Características autóctonas del lenguaje del Villar del Arzobispo”, *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, (1948: 1, 8).
- Gulsoy, J. “The Background of the xurro speech of Upper Mijares”. *Romance Philology* Univ. de California, vol. XXIV, N° 1, agost 1970: 96).
- Llatas, V. *El habla del Villar del Arzobispo y su comarca*, València, Institució Alfons el Magnànim, (1959: 26).
- Folklore villarensense*, Villar del Arzobispo, Ed. Ayuntamiento, (1994: 132).
- “Historia de un pueblo ‘xurro’”, Radio Alerta (08.10.1951), Archivo Vicente Llatas Burgos, Sig. 55, pp. 110.
- Salvo, C. *Linajes valencianos en El Villar*, Villar del Arzobispo, Ed. Ayuntamiento (2000: 94).
- “Atlas Lingüístico del Xurro en La Serrania. (Primera Part)”, dins *Camins, Pobles i Paraules*, Ed. Denes, València, 2014, edició cura a d’Emili Casanova, pàgs. 39-80.
- Vela Cabero, Santiago. *Vocabulario pedralbino*. Pedralba, 1969.